

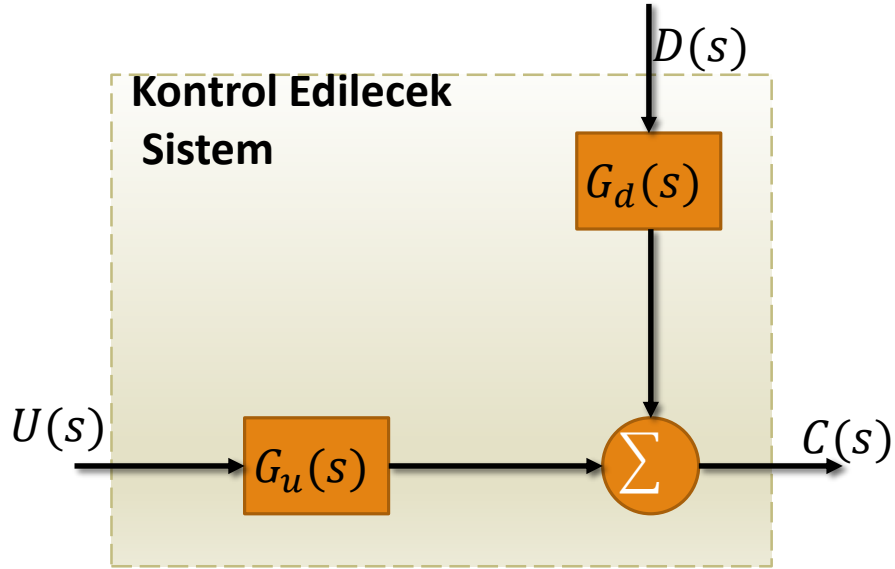
Otomatik Kontrol

Kontrol Sistemlerin Temel Özellikleri

Hazırlayan: Dr. Nurdan Bilgin

Açık Çevrim Kontrol

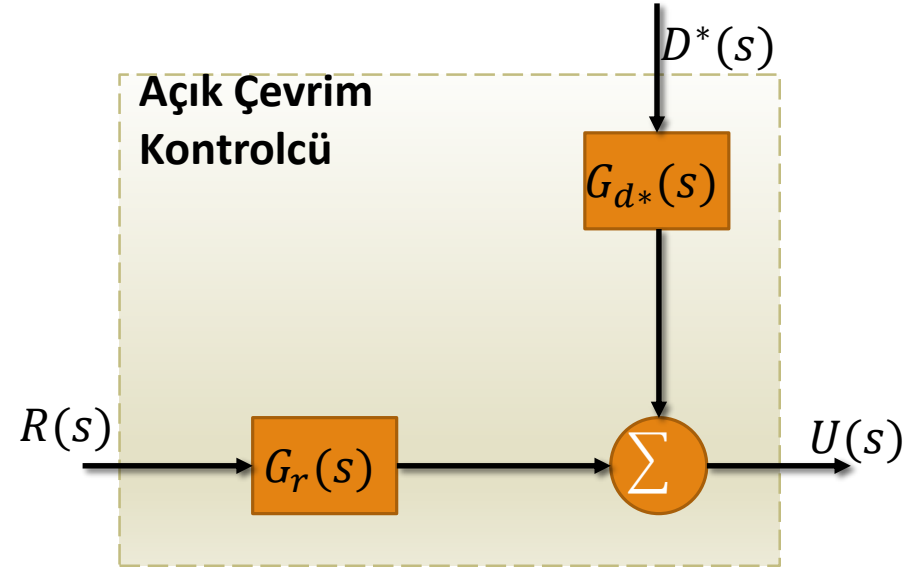

$$C(s) = G_u(s)U(s) + G_d(s)D(s) \quad (1)$$

C : kontrol edilecek çıktı

U : kontrol girdisi

D : bozucu etken

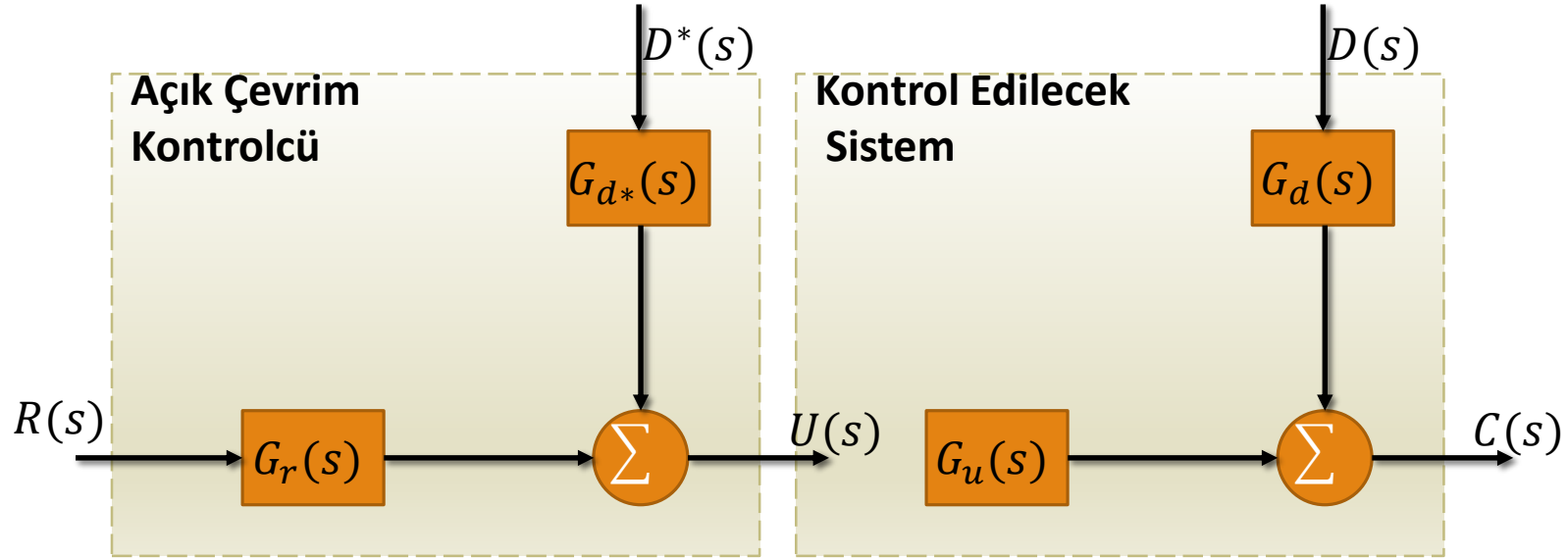
$$U(s) = G_r(s)R(s) + G_{d^*}(s)D^*(s) \quad (2)$$

R : referans girdisi

D^* : $D(s)$ 'in ölçülen ya da kestirilen değeri

$G_r(s)$ ve $G_{d^*}(s)$ tasarımcı tarafından belirlenecek değerlerdir. Fiziksel olarak mikroşlemciler veya elektriksel komponentler kullanılarak gerçekleştirilir.

Açık Çevrim Kontrol

(2) numaralı denklemdeki $U(s)$ ifadesini (1)'de yerine yaz

$$C(s) = G_u(s)G_r(s)R(s) + G_u(s)G_{d^*}(s)D^*(s) + G_d(s)D(s)$$

$D' = D - D^*$: D nin kestirimindeki hata

$$C(s) = G_u(s)G_r(s)R(s) + (G_u(s)G_{d^*}(s) + G_d(s))D^*(s) + G_d(s)D'(s)$$

Açık Çevrim Kontrol

$$C = \underbrace{G_u G_r}_{G_{CR}} R + \underbrace{(G_u G_{d^*} + G_d)}_{G_{CD^*}} D^* + \underbrace{G_d}_{G_{CD'}} D'$$

Hedef, R(s) ve D(s) ne olursa olsun

C = R olacak şekilde $G_r(s)$ ve $G_{d^*}(s)$ 'yi bulmaktır.

$$\left. \begin{array}{l} G_{CR} = 1 \Rightarrow G_r = \frac{1}{G_u} \\ G_{CD^*} = 0 \Rightarrow G_{d^*} = -\frac{G_d}{G_u} \\ G_{CD'} = 0 \Rightarrow G_d = 0 \text{ olmalı} \\ \text{mümkün değil} \end{array} \right\} C(s) = R(s) + G_d(s)D'(s)$$

- Açık kontrol ancak D' (D'nin kestirimindeki hata) küçükse uygun olabilir. Eğer bozucu etkenler ölçülemiyorsa ya da iyi kestirilemezse işe yaramaz.

- $G_{CR} = 1$ ve $G_{CD^*} = 0$ tam olarak sağlanamayabilir.

Nedenleri:

- $G_u(s)$ ve $G_d(s)$ 'deki modelleme hataları
- $G_r(s)$ and $G_{d^*}(s)$ 'nin gerçekleştirilmesindeki zorluklar

Örnek: Bir odanın sıcaklık kontrolü

Sistem: Odanın içerisindeki hava

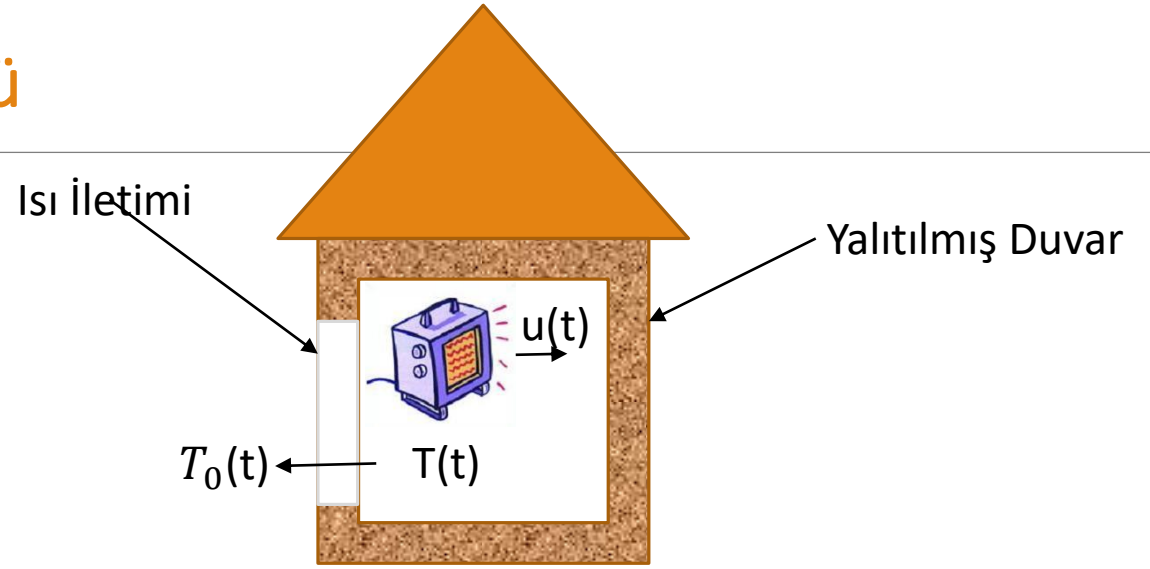
Sistem Parametreleri:

1. C , Odanın içindeki havanın ısı kapasitesi
2. R , Isıl geçirgen pencerenin ısı iletim katsayısı

Kontrollü Giriş [$u(t)$]: Isıtıcı tarafından üretilen ısı üretim oranı (Jul/sn.)

Bozucu Giriş [$T_0(t)$]: Dış hava sıcaklığı

Çıktı [$T(t)$]: İç ortam sıcaklığı

$$\dot{U} = \sum q$$

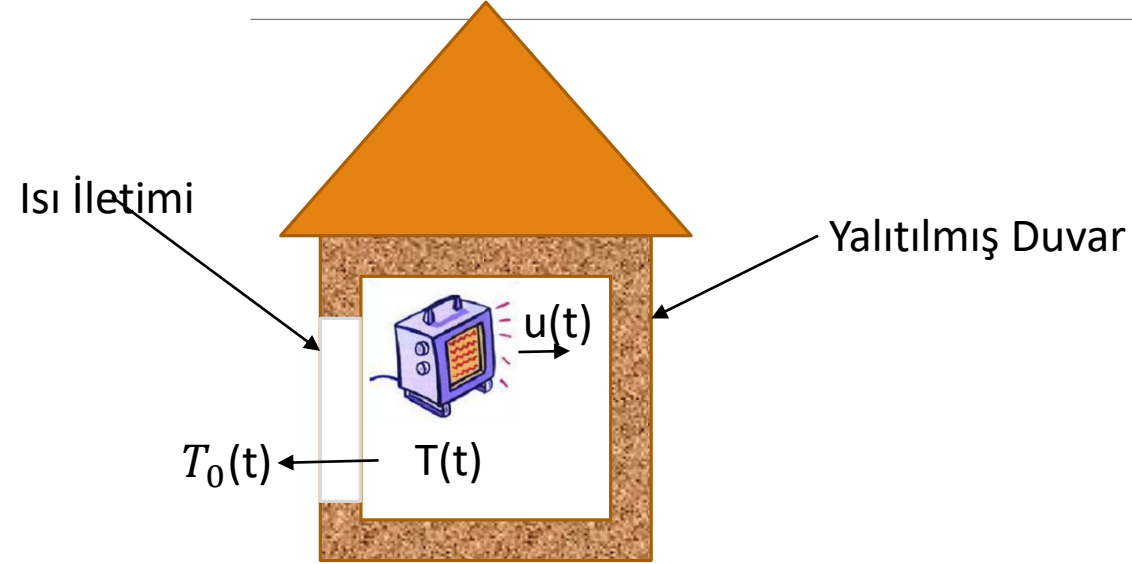
$$U = CT(t) \Rightarrow \dot{U} = C\dot{T}(t)$$

$$\sum q = q_{giriş} - q_{kayıp} = u(t) - \left(\frac{T(t) - T_0(t)}{R} \right)$$

$$C\dot{T}(t) = u(t) - \left(\frac{T(t) - T_0(t)}{R} \right)$$

$$CRT\dot{(t)} + T(t) = Ru(t) + T_0(t)$$

Örnek: Bir odanın sıcaklık kontrolü

$$CR\dot{T}(t) + T(t) = Ru(t) - T_0(t)$$

↓

$$(CRs + 1)T(s) = RU(s) - T_0(s)$$

$$\underbrace{T(s)}_{\text{kontrol edilecek değişken}} = \underbrace{\frac{R}{CRs + 1}}_{G_u} \underbrace{U(s)}_{\text{kontrol girdisi}} - \underbrace{\frac{1}{CRs + 1}}_{G_d} \underbrace{T_0(s)}_{\text{bozucu girdi}}$$

Kontrolcü önerisi:

$$U(s) = G_r(s)T_r(s) + G_{d*}(s)T^*(s)$$

T_r : referans sıcaklık

T^* : T_0 'ın kestirimi

Örnek: Bir odanın sıcaklık kontrolü

Sistem dinamiği

$$\underbrace{T(s)}_{\substack{\text{kontrol} \\ \text{edilecek} \\ \text{değişken}}} = \underbrace{\frac{R}{CRs + 1}}_{G_u} \underbrace{U(s)}_{\substack{\text{kontrol} \\ \text{girdisi}}} + \underbrace{\frac{1}{CRs + 1}}_{G_d} \underbrace{T_0(s)}_{\substack{\text{bozucu} \\ \text{girdi}}}$$

Kontrolcü önerisi:

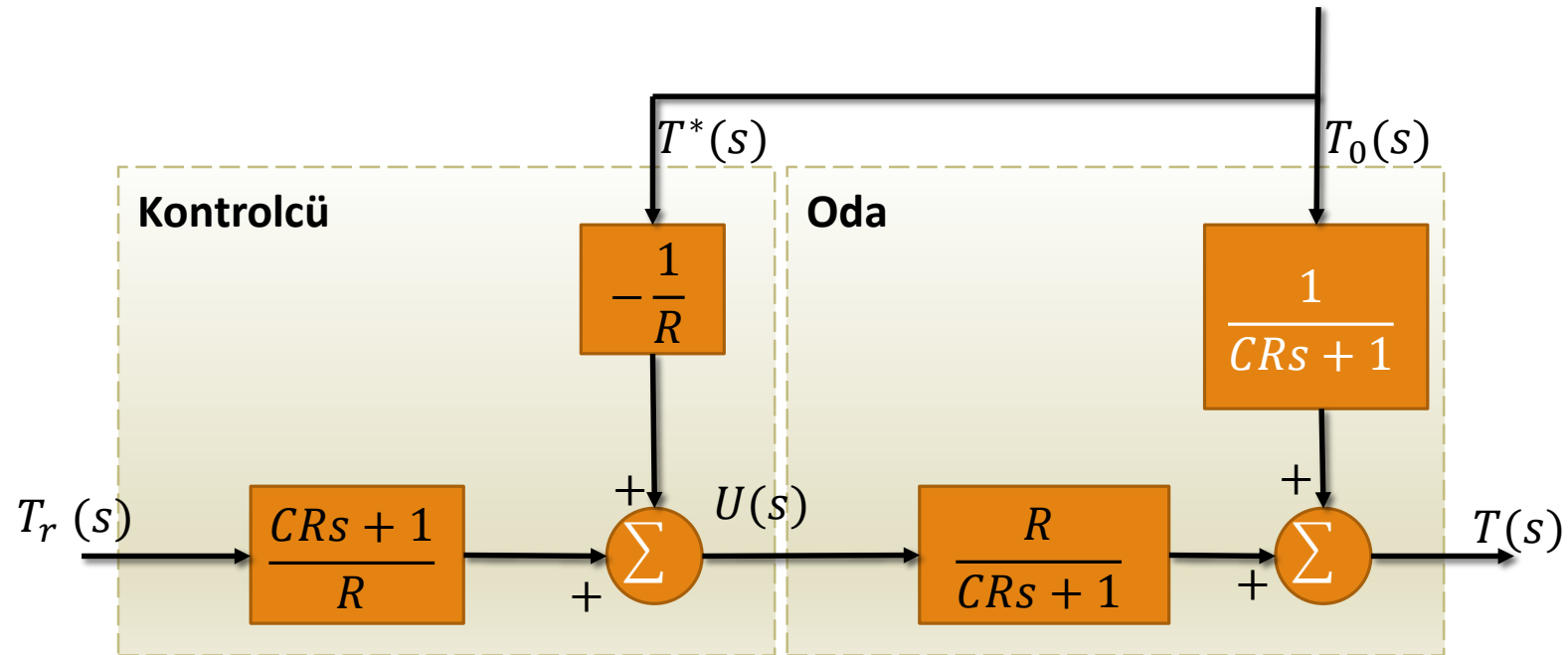
$$U(s) = G_r(s)T_r(s) + G_{d*}(s)T^*(s)$$

$$\left. \begin{array}{l} G_{CR} = 1 \Rightarrow G_r = \frac{1}{G_u} = \frac{CRs + 1}{R} \\ G_{CD^*} = 0 \Rightarrow G_{d*} = -\frac{G_d}{G_u} = -\frac{1}{R} \end{array} \right\} C(s) = R(s) + G_d(s)D'(s)$$

$$T(s) = \underbrace{G_u G_r}_{G_{CR}} T_r(s) + \underbrace{(G_u G_{d*} + G_d)}_{G_{CD^*}} T^* + \underbrace{G_d}_{G_{CD'}} D'$$

Varsayalım ki $T^*(s) = T_0(s)$ Böylece $D' = 0$

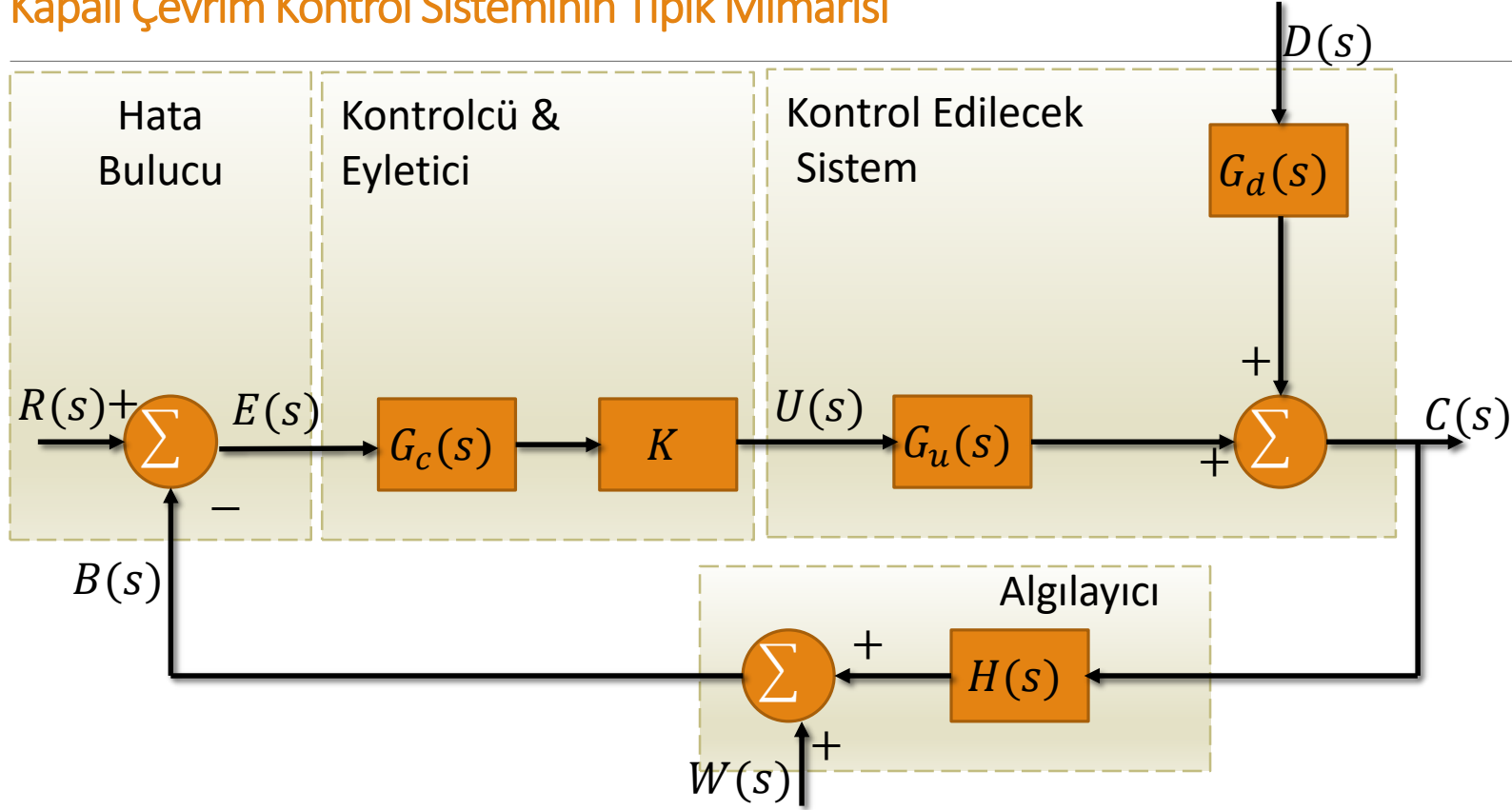
Örnek: Bir odanın sıcaklık kontrolü

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminin Tipik Mimarisi

$B(s)$: Geri besleme bilgisi

$E(s)$: Hata

$G_c(s)$: Kontrolcü transfer fonksiyonu

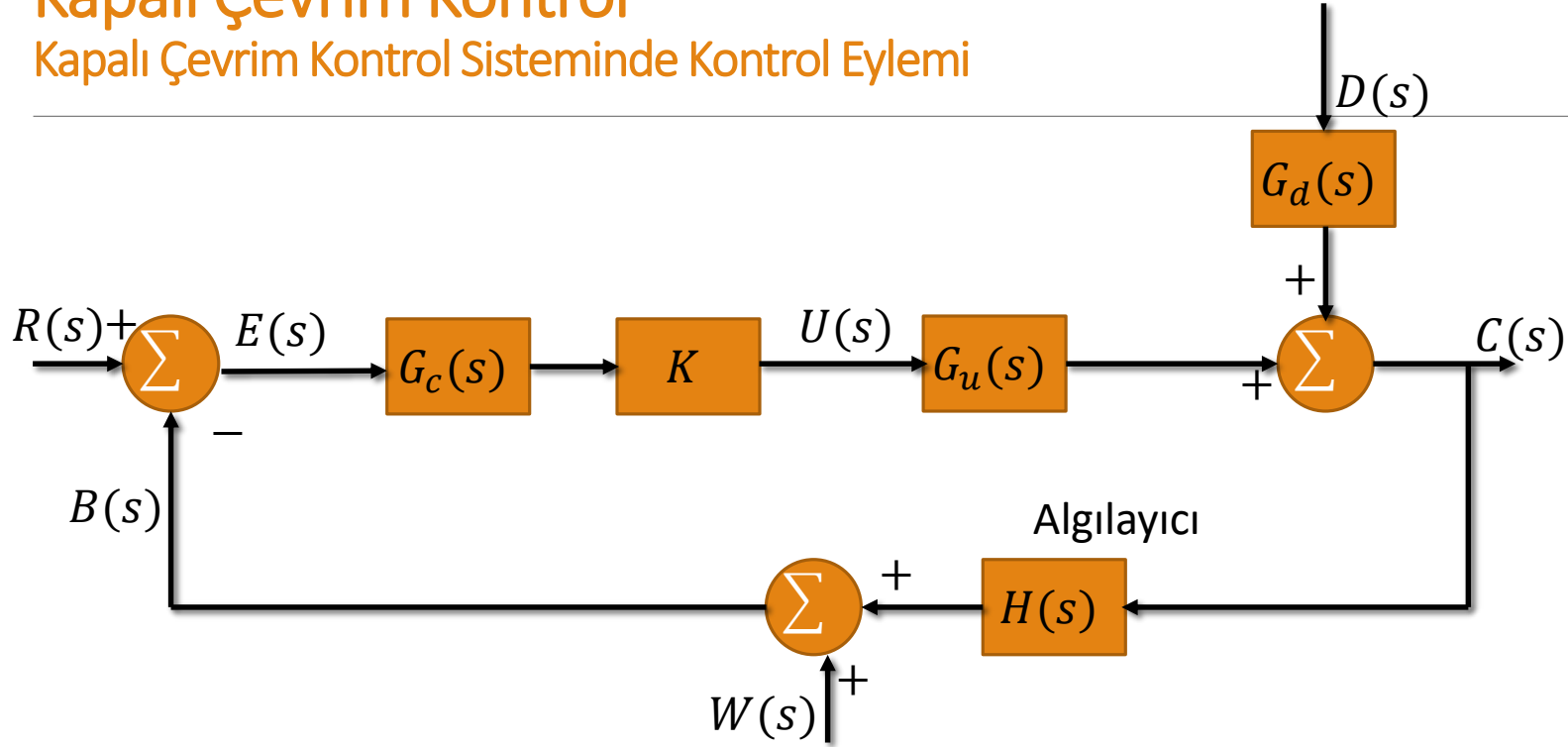
K : Kontrolcü ve eyleyici kazancı

$H(s)$: Algılayıcı transfer fonksiyonu

$W(s)$: Algılayıcı gürültüsü

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminde Kontrol Eylemi

Kontrol $\rightarrow C = \frac{KG_u G_c}{1 + KG_u G_c H} R + \frac{G_d}{1 + KG_u G_c H} D - \frac{KG_u G_c}{1 + KG_u G_c H} W$

Hata $\rightarrow E = \frac{1}{1 + KG_u G_c H} R - \frac{G_d H}{1 + KG_u G_c H} D - \frac{1}{1 + KG_u G_c H} W$

Hedef, $R(s)$, $D(s)$ ve $W(s)$ ne olursa olsun $C = R$ olacak şekilde K ve $G_c(s)$ 'yi bulmaktır.

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminde Kontrol Eylemi

K kazancı yeterince büyük seçilirse,

$$\frac{KG_u G_c}{1 + KG_u G_c} \cong 1 \quad \text{ve} \quad \frac{G_d}{1 + KG_u G_c} \cong 0 \quad \text{olur.}$$

Bu durumda, $C(s) = \frac{1}{H(s)} R(s) - \frac{1}{H(s)} W(s)$

İdeal algılayıcı [$H(s) = 1$ & $W = 0$] kullanılırsa, bu durumda, $C(s) = R(s)$

- Kontrol kazancı K büyük seçilirse
  - ✓ Bozucu girdi D 'nin etkisi azalır,
  - ✓ Algılayıcı gürültüsü W 'nin etkisi artar,
  - ✓ $G_u(s)$, $G_d(s)$ ve $G_c(s)$ 'deki modelleme ve parametre belirsizliklerinin etkisini azaltır
  - ✓ Algılayıcı transfer fonksiyonunun etkisini öne çıkarır.
- İdeal Algılayıcı
  - ✓ $H(s) = 1$ algılayıcının ideal kalibre edildiği anlamına gelir
  - ✓ $W(s) = 0$ çok çok kaliteli bir algılayıcı kullanıldığı anlamına gelir.
- $G_c(s)$ kontrol sisteminin
  - ✓ kararlılığını,
  - ✓ sürekli rejimdeki hatasını ve
  - ✓ Dinamik davranışı göz önüne alınarak tasarlanır.

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminde Kontrol Eylemi

Gerçekte, K kazancı; sistemin kararlılığına yapacağı negatif etki ve fiziksel olanaksızlıklar düşünüldüğünde

$$\frac{K G_u G_c}{1 + K G_u G_c} \cong 1 \quad \text{sağlayacak şekilde büyük seçilemez}$$

$$C(s) = \frac{1}{H(s)} R(s) - \frac{1}{H(s)} W(s) \quad \text{olamaz.}$$

Gerçekte, ideal algılayıcı da yoktur. Ancak yaklaşık olarak [$H(s) \rightarrow 1$ & $W \rightarrow 0$] kabul edilebilir,

bu durumda, $C(s) = R(s)$ ancak ve ancak yaklaşık olarak sağlanabilir.

Bazı Doğrusal Kontrolcüler

Orantısal Kontrolcü (P-Kontrolcü):

$$G_c(s) = 1 \quad U = K_p E \quad K_p: \text{orantısal kazanç}$$

Orantısal+Türevsel Kontrolcü (PD-Kontrolcü):

$$G_c(s) = 1 + T_d s \quad U = K_p(1 + T_d s)E = (K_p + K_d s)E$$

T_d : türevsel zaman
 K_d : türevsel kazanç

Orantısal+Integral Kontrolcü (PI-Kontrolcü):

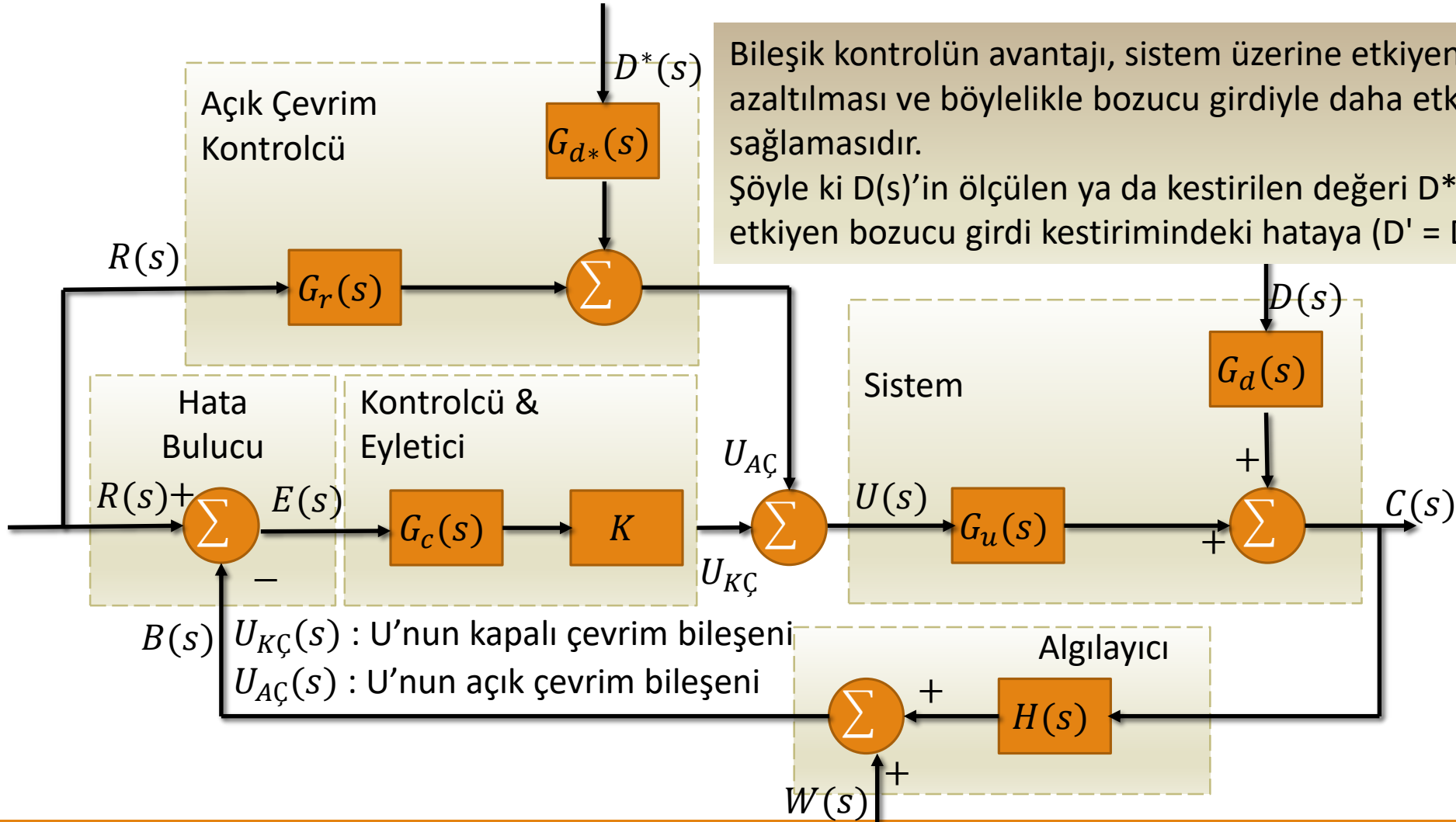
$$G_c(s) = 1 + \frac{1}{T_i s} \quad U = K_p \left(1 + \frac{1}{T_i s}\right) E = \left(K_p + \frac{K_i}{s}\right) E$$

T_i : integral zaman
 $\frac{1}{T_i}$: sıfırlama hızı
 K_i : integral kazanç

Orantısal+Integral+Türevsel Kontrolcü (PID-Kontrolcü):

$$G_c(s) = 1 + \frac{1}{T_i s} + T_d s \quad U = K_p \left(1 + \frac{1}{T_i s} + T_d s\right) E = \left(K_p + \frac{K_i}{s} + K_d s\right) E$$

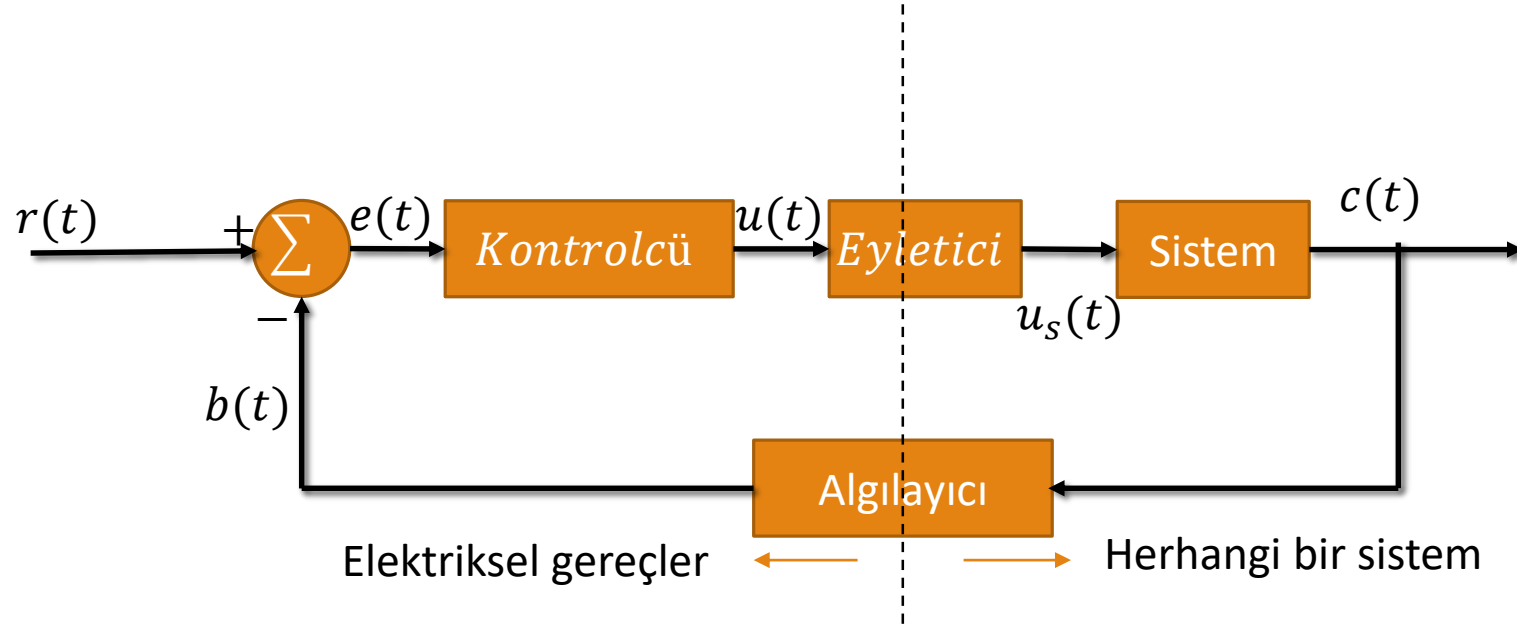
Açık ve Kapalı Çevrim Bir Arada Kontrol

Bileşik kontrolün avantajı, sistem üzerine etkiyen bozucu girdi $D(s)$ 'in azaltılması ve böylelikle bozucu girdiyle daha etkili baş edilmesini sağlamasıdır. Şöyle ki $D(s)$ 'in ölçülen ya da kestirilen değeri D^* tahmin edilerek, sisteme etkiyen bozucu girdi kestirimindeki hataya ($D' = D - D^*$)'ye indirgenir.

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminde Kontrol Eyleminin Gerçekleştirilmesi

Bazen hidrolik veya pnömatik kontrolcülerde kullanılıyor olmasına rağmen, genellikle bir çok sistemde, algılayıcı ile eyeticici arasındaki kontrol eylemi elektriksel araçlarla sağlanır.

Kapalı Çevrim Kontrol

Kapalı Çevrim Kontrol Sisteminde Kontrol Eyleminin Gerçekleştirilmesi

Bazen referans giriş elektriksel niceliğe dönüştürülmek için bir filtreden geçirilerek şekillendirilir.

Tipik Algılayıcılar:

Potansiyometre (Potentiometer)	$:\theta \rightarrow V (= \text{Voltaj})$
Enkoder (Encoder)	$:\theta \rightarrow V$
Doğrusal Cetvel (LVDT)	$:x \rightarrow V$
Takometre (Tachometer)	$:\dot{\theta} \rightarrow V$
Çözücü (Resolver)	$:\dot{\theta} \rightarrow V$
Isılçift (Thermocouple)	$:T \rightarrow V$
Basınç Dönüştürücüsü (Pressure Transducer)	$:P \rightarrow V$

Tipik birinci derece algılayıcı transfer fonksiyonu

$$Y(s) = \frac{\gamma}{Ts + 1} X(s)$$

Eğer $T \cong 0 \rightarrow Y(s) = \gamma X(s)$